

Človek, pa tudi vsaka živa stvar, stoji s telesom svojim vnanjemu svetu nasproti, na ktere ga on s svojimi organi delovati more, ki pa zopet na-nj deluje na razne načine, in ki dela v njegovem organizmu različne prikazni in premembe. Med temi medsebojnimi delovanji živega telesa in zunanjega sveta je posebno imenitno tisto, ki napravi v nas to, kar imenujemo občutek, na pr. bolečino, občutek svetlobe, glasú. Da se človek teh delovanj zavedati more, ima posebne, deloma prav umetno sestavljene organe, ki jih imenujemo čutila. Razločujemo jih pet: oko, uho, nos, jezik, koža s čutnicami, v njej razpreženimi.

Spoznanje vnanjih stvari dobivamo na videz le po naših čutilih. Ako hoče biti čut, to je, občutljivost naših čutil, zanesljiva podloga naših spoznanj, se mora tudi znanje, katero po čutilih dobivamo od vnanjih stvari, z njimi vjemati. Izgubil bo pa čut največi del svoje veljave za naše spoznanje, ako bomo mogli dokazati, da nam čut ne kaže vselej takošnih stvari, kakoršne so, da jih kaže temu tako, temu drugače, in da vsa tista naša spoznanja, ki so vsakemu najresničnija in najmanj ovržljiva, ne izvirajo iz naših čutov in tudi iz njih izvirati ne morejo. Priprostemu, pa nevednemu človeku boš zastonj govoril, da to, kar vidi in sliši, ni resnično, ali da tega ni itd. Vedno bo trdil, da so njegovi čuti edini trdni in stanovitni temelj za vse, o čemur on misli; previdel bo tudi kmalu, da so ljudje skoraj vedno prepirali se in v negotovosti blodili o rečeh, katerih spoznanje se ne naslanja na kateri koli čut. „Saj sem sam videl, sam slišal; bom saj sam svojim očem verjel!“ To je beseda, s katero hoče človek vsako dvombo, vsak protigovor ovreči. In vendar se človek moti, ker mnogokrat, da ne rečem, skoraj vselej, nas čut mami, slepi, nam ne kaže tega, kar je resnično in djansko, tako, da še le um mora odpravljati prekane s tem, da zedini prav mnogo različnih vtiskov, ki jih dobimo od čutov, in da iz njih še le za posamni slučaj povzame resnico.

In to kar um za resnično spoznava, je mnogokrat ravno nasprotno tistemu, kar nam kaže čut.

Izmed vseh čutov zaupamo navadno najbolj vidu, in ravno ta nas največkrat in najhuje goljufá, omami. Za to samo nekoliko primerov.

Ako kako stvar videti hočemo, morajo širiti se od nje posebni nekako trepetajoči, eterovi valovi, ki vdarjajo na naše okó in njegovo čutnico. Ako se to dogodi, občutimo svetlobo in barve, okó pa sodi o celi podobi stvari, od ktere so izišli eterovi valovi. Ako neka posebna vrsta teh valov pride do očesa, občutimo višnjevo (modro) barvo; pa nekateri ljudje imajo oči, katerih čutnice so popolnoma neobčutljive za take valove. Takemu človeku se vidi modra stvar siva ali zelena ali pa vijolčasta; on tedaj nikdar gledé barve prav ne vidi stvari, ki ga obdajajo. — Ako pogledamo v preveč svetlo stvar — slabemu očesu je dovolj, da v solnce pogleda — občutimo bolečine v očesu, pa ne vidimo delj časa nič več.

Ravno taka je s tipom. S kožnimi čutnicami čutimo toploto in mraz; ako se pa koža približa preveliki vročini, izgubijo njene čutnice svojo lastnost; ne bomo razločevali dolgo časa potem toplote od mraza, ampak le bolela nas bo koža, — občutek bo tedaj popolnoma drug.

Vse na svetu je drugače, kakor pa vidimo, samo da po navadi še ne pazimo na to. Vsako stvar vidimo perspektivno, na pr. vidi se nam, kakor da se dolga ulica izožuje proti daljavi, zadnje hiše se nam zdé manje kakor človek zraven nas stoječ. Taka pa ulica v resnici ni, kakor jo vidimo, in ne ena stvar na svetu ni taka kakor nam jo okó kaže. V tej ulici so zadnje

hiše ravno tako visoke in ravno toliko narazen, kakor najbližnje, pa razsodek očesa, v katerem smo zedinili vse od raznih krajev ulice dobljene vtiske v podobo, nas mami s krivo izpeljavo te podobe.

„V pregovorih leži zaklad modrosti priprostega človeka“, kar je ta spoznal za trdno resnico, to se pripoveduje v pregovorih. „Skušnja je pregovore rodila, potrdila in ohranila.“ Te skušnje pa izvirajo mnogokrat iz čutov, tedaj so nezanesljive. Tù se sliši: „Za hišni vogal se ne vidi.“ Ako ta izreka kaj pametnega pomeni, hoče menda reči, da v ravni črti pred nami mora biti kaj, kar videti hočemo. Ali je to res? Prav mnogokrat ne. In ravno ker to res ni, se nam z bliščečimi zvezdami pokrito nebo drugače vidi, kakor je v resnici. Pogledajmo na pr. na prav svetlo zvezdo, „véliki“ pes (Sirius) imenovano, in mislimo si, da je od našega očesa do pike, kjer vidimo zvezdo „pesà“, potegnjena ravna črta; ali pa mislite, da bi ta črta zvezdo zadela? Nikakor ne; morebiti nobene zvezde ne. Ako hočemo zvezdo „pesà“ zadeti s črto potegnjeno od našega očesa, morali bi jo precej zakriviti. In to veljá od vsake zvezde, vsaka je drugej, kakor jo pa vidimo. Mi zvezde v resnici tedaj okoli vogla gledamo.

Vzrok tega razločka med pravim in dozdevnim mestom zvezde je zaláz (aberracija) svetlobe. Ta razloček povečava pri zvezdah, ki niso ravno nad nami, še lom svetlih žarkov v zemeljskem ozračji. Da se svetli žarki v resnici lomijo, tega se prepričamo lahko, ako se vstopimo k praznemu škafu tako, da ravno dna ne vidimo. Ako se potem vlije vode v škaf, zagledamo na enkrat več ali manj od škafovega dna. Tudi tù vidimo okoli in za vogal škafovega roba.

Pa nezanesljivost naših čutov je še večja. Mnogokrat ne vidimo, ne slišimo samo napak, ampak tega, kar vidimo in slišimo, še celó ni ne.

Včasih, kadar nam gré krí prav v glavo, se nam vidi, če pogledamo v svetli zrak, kakor da bi vse polno majhnih, črnih mušic po zraku plesalo. Pa teh mušic, ki jih vidimo, ni nikjer. Če v temi okó hitro ganemo ali pritisnemo, vidimo pred seboj iskre švigati, čeravno ni ne sledú svetlobe nikjer. Kolikokrati nam šumi po ušesih, čeravno je ni stvari blizo, ki bi glas dajala!

Od druge strani pa tudi nikoli tega ne občutimo, kar je djansko zunaj nas, ampak vedno le vse kaj drugega. Preiskujmo zunanji svet z vsemi pripomočki, ki nam jih daje znanost, vendar nikoli nikjer ne bomo našli svetlobe in barve, ampak le eterove valove, tedaj gibanje. Pa o tem gibanji, ki vendar je, nam vid nič ne pripoveduje, ampak le o svetlobi in o barvah, ki jih pa ne najdemo z vsemi preiskavami ne. Ravno tako nam daje uho glasove, ki jih pa zunanji svet ne pozná, ne vé pa nič o zvočnih valovih, ki so edino, o čemur znanost vé, da je. Ne o trepetanji topline, ne o kemijskih ravnanjih, ki jih imenujemo gorenje, — o ničem takem nam ne pripoveduje naš tip, ampak le o bolečini, o stvari, ki je vnanji svet ne pozna.

(Dalje prihodnjič.)

Zdravilske reči.

* Šiške gotovo zdravilo mrzlice (zimice). V časniku „Globus“ pripoveduje zdravnik, ki je potoval v jutrovih deželah, da v močirni okolici Bagdada ljudje sila hudo bolehalo za mrzlico. Kakor drugod je tudi tukaj kinin poglavitno zdravilo, ki ga rabijo zdravniki — pa brez vspeha, ker 13. dan se zopet povrne mrzlica. Zdravnik pa, ki je potoval v omenjenih krajih več časa in je tudi za mrzlico zbolel, je sam sebe in veliko združiv ozdravil s taninom. To zdravilo si prav lahko in dober kup vsak tako-le naredi:

Vzemi eno šiško (Gallapfel), raztolči jo drobno, in čez noč jo v toplem kraju (pa ne na peči) daj namakati v žganji, da žganje zdravilno moč iz nje potegne. Majhen kozarček tega žganja popij drugi dan; drugi dan si zopet z drugo šiško naredi kozarček tacega žganja in še 3 ali 4 dni (kadar ni dan mrzlice) tako delaj, pa si odpraviš najtrdovratnejšo mrzlico. Neki mož, ki je 10 let imel mrzlico, se je je s šiškami odkrižal. Naj zdravniki poskusijo to zdravilo!

Slovensko slovstvo.

* *Deutsch-slovenisches Taschen-Wörterbuch für Schule und Haus von Anton Janežič, 2. umgearbeitete und vermehrte Auflage, Klagenfurt 1867.*

To je naslov, pod katerim je prišel na svetlo slovar (besednjak) nemško-slovenski, kterege so „Novice“ mimo gredé že napovedale.

Zdaj, ko dovršen leži pred nami, nas veže dolžnost, da kaj več spregovorimo o delu, ktero je sestavil mož, ki je mnogo let neutrudljiv delavec na polji slovenskega slovstva. Kdor nepristrano pregleda to najnovejšo knjigo Janežičevo, ta nam bo rad pritrdil, da je knjiga sad večletnega nabiranja, velicega truda, jasnega uma, natančne vednosti in bistroumnega razsodka. Namenjen je ta slovar vsacemu, kdor v govoru ali pismu za nemško besedo potrebuje slovenske. Al čemú tega drobnega slovnika, ker imamo véliki, po pravici obče čislani Cigaletov slovník? — nam utegne ta ali uni v besedo seči. Temu ugovoru le ta odgovor: Vsak izobražen narod ima vélike in male (žepne) slovarje svojega jezika; véliki hranijo vés jezikov zaklad in so neobhodnje potrebni vsacemu jezikoslovcu in kdor koli se hoče seznaniti z duhom jezikovim, žepni, to je, mali slovarji, pa pisatelja ali bralca podpirajo s tem, da ročno najde le besedo, ktere išče. In taka potreba se nahaja večkrat; zato pravi g. izdatelj sam v svojem predgovoru, da je hotel ustreči vednemu in živemu popraševanju po tem slovníku, odkar je poprodan prvi njegov natis. In tej želji je gosp. prof. Janežič ustregel izvrstno. Tega se lahko prepriča vsak, kdor drugi natis primerja s prvim. Drugi ta natis je izdelan veliko bolj kritično mimo prvega; in istina je, da je od konca do kraja predelan in tako pomnožen (prvi natis v šestnajsterki je imel le 630 strani, drugi jih ima 922, in sicer z mnogimi kraticami silno tesno natisnjenih), da tudi njemu, ki ima v rokah prvi natis, svetujemo, da si omisli tudi družega, kajti va-nj je vstavljeno vse, česar se je pogrešalo v prvem. Razvrstitvi bila je podlaga česki slovar Šumavskega, zdaten pomoček pa Cigaletov véliki slovar. Podpirali so pa to delo še mnogi rodoljubni jezikoslovci, ki so izdatelju iz svojih nabir pošiljali mnogo živih besedi, ktere se ne nahajajo v družih sedanjih slovarjih. Gosp. Janežič je tedaj marljivo prisvojil svojemu slovarju vse, kar mu je bilo dano na porabo ter je slovenskemu svetu podal delo, ktero — če tudi ni celó brez pomanjkljivosti — se vredno vrstuje enakim slovarjem družih slovanskih narodov. — Da se izgovarjajo besede pravilno in kakor jih izgovarja narod, ne manjka nikjer naglaskov, kjer jih je treba; v končnicah je e, kadar v sklonih kot pologlasnik izpade, ležeče tiskan, in tako je skrb obrnjena na vse, česar potrebujejo slovenskega jezika manj vajeni čitatelji. — Tiskan je slovar v Blaznikovi tiskarnici, in pravica zahteva, da tudi tiska omenimo s pohvalo. Tisek slovarjev ni kakor kak drug tisek, in kdor pogleda ta slovar, v katerem je pisatelj s tako obilnimi kraticami skušal kar največ spraviti pod eno besedo, bode rad priznal, da je tisek izvrsten. — Dobiva se slovar po vseh knjigarnah in veljá

2 gold. 40 kr. — Ker je beseda tu o slovarjih, se nam samo po sebi vriva vprašanje: kadaj neki začne izhajati po oporoki preblegega knezoškofa Wolfa zagotovljeni slovensko-nemški, toliko potrebni slovar?

* „Zrinjska zvezda. Tristoljetnik Sigetskimi junakom.“

Tako se zove krasna spomenica (album), ki jo je v slavo tristoletnice neumrlega junaka sigetskega in bana hrvaškega Nikole Zrinjskega ravnokar izdala Matica ilirska. Ker sl. ravnateljstvo prosi, naj bi njen oglas ponatisnili slovanski časniki, ustrezamo tej želji z naznanilom v izvirnem (hrvaškem) jeziku, ki se tako-le glasi:

„U toj knjizi ima najobširniji za sada i najkritičniji životopis Nikole Zrinjskoga, pisan od poznatoga hrvatskoga povjestnika, prof. M. Mesića, koj je osim svih do sada poznatih izvorah upotrebio još i nove, do sada neupotrebljavane povjestne izvore toli iz knjižnicah i arkivah hrvatskih, koli iz knjižnice mljetacke. Ova je knjiga štampana u velikoj 8mini, na finoj bjeloj artiji, u 298 stranah povjestnoga teksta i 90 stranah originalnih priloga, te ukrašena finom slikom (mjedorezom) Nikole Zrinjskoga, pod kojom se čita hrvatski autografski podpis njegovoga imena. Prodaje se dućanskom cienom po 1 for. 50 nč., u svih knjižarah trojedne kraljevine, kao i kod Matice ilirske (u Narodnom domu, u ekspediciji gospodarskoga lista), kod naručbinah, koje nisu izpod 20 fr., daje se za 40% jeftinije. Svi članovi Matice ilirske dobivaju „Zrinjsku zvezdu“ badava; osim toga svraća se osobita pozornost školske mladeži na to, da se i na ovu knjigu proteže blagodat matičina, po kojoj školska mladež dobiva matičine knjige za polovicu ciene. U to ime može se obratiti u Zagrebu neposredno na tajnika Matice ilirske, profesora V. Jagića, a mladež, koja je izvan Zagreba, valja da to učini uz podpis jednoga od gg. svojih profesorah.“

Državno-pravne stvari.

Misel

o zedinjenji Kranjske, Goriške in Istrijske
v eno skupino — ni nova misel.

1849. leta je c. k. ministerstvo iz Dunaja poslalo novo deželno osnovo c. kr. vladi v Ljubljano v prevdarek, namreč to: ali ne bi se Kranjska, Istrijska in Goriška z Gradiško združiti dale v eno teló, v eno trijedno kronovino.

Rajnki gosp. vitez Fr. Kreutzberg, svetovalec c. k. ljubljanske gubernije, je bil poročevalec. Tako se je glasilo njegovo sporočilo leta 1849. v zboru, ki je bil za to v posvèt poklican:

„Sedanji okrog Primorskega, ki imajo svoje okrožne urade v Paznu in Gorici, in o kterih je tukaj govorjenje, ne obstajajo edino samo iz krajev mejne grofije Istrijske in poknežene grofije Goriške. Poglejmo

a) v Istro:

Pazniška kresija (Mitterburg, Pisino) obsega 1. nektore obstojne kraje kranjskega vojvodstva, namreč celi sedanji okraj Novograški (Castelnuovo), in tisti kos sedanjega Kopriškega, iz kterege stane nekdanja kantona Fünfenberg in S. Servola obstala, spadata h kranjski deželi; 2. staroavstrijsko Istro, kteri so prav za prav ime mejne grofije Istrijske dali in ktera je bila kranjski deželi že leta 1374. vdružena in je tudi do leta 1809 vdružena ostala, in tako še sedaj v kranjskih gospôskih